

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

DEBRECEN VÁROS KÖNYV-
NYOMDA-VÁLLALATA,
ahova a lap szétküldésére vonat-
kozó felszólamlások küldendők. ::

Megjelen hetenként egyszer, szombaton, másfél íven.
Előfizetési ár: egész évre 12 kor., félévre 6 kor.
Egyes szám ára 30 fillér.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVA-
TAL DEBRECEN, NYOMTATÓ-
UTCA 9. SZÁM,
ahova a lap szellemi és anyagi ügyeire vonat-
kozó összes közlemények, kéziratok, előfize-
részek és hirdetési díjak küldendők. ::

A konvent.

Irta: **Görömbei Péter**, esperes.

II.

Sokszor van úgy az ember, hogy némely dolog megítélésénél magából indul ki. Meglehet, hogy néha tévedésbe esik; de néha talán nem. Nos, tehát most én is magamból indulva ki, azt hiszem, hogy másokat is érdekel annak a kérdésnek a megvizsgálása: vajjon haladt-e református egyházunk p. o. az utóbbi negyed-, vagy félszázad alatt: igen, vagy nem?! S ehez képest van-e okunk az örvendezésre, vagy legalább a megnyugvásra; avagy talán okunk volna inkább a csüggedésre és a bánkódásra? Ennek a kérdésnek a tanumányozásához használok fel egyebek közt az 1912. évi tavaszi konventi jegyzőkönyv adatait. Ha másnak nem tudnék vele alkalmat nyújtani az elmélkedésre, a gondolkodásra, úgy teszek, mint egykoron Jókai mondta a regényírásra — legalább magamat mulattatom. Csak még egyet. Távol áll tőlem, hogy bármely irányban is a legcsekélyebb kritikát is gyakoroljam; sőt a tények előadásánál az időrendet sem tartom meg; hanem felsorolom csak az intézményeket, az alkotásokat, melyeket az utóbbi zsinatok és a határozatképes konvent létrehozottak s ezeket mutatom fel főleg az 1912. évi konventi jegyzőkönyv adatai nyomán.

Tegyük talán legelső helyre a *közalapot*, melynek létrehozatalával annyi gond, törődés, aggodalom, keserűség volt egybekötve. És amelynek kezelése körül oly sok terv merült fel. Egyik együttes központi, másik egyházkerületi, harmadik egyházmegyei kezelést hozott javaslatba. Boldog Isten! mivé lett volna így elférgácsolva az az üdvös, nagyfontosságú intézmény!?... Így a központi, egységes kezelés mellett pedig ez lett alapja a missziói, — a tőkekamat, — tőkeképző s egyszersmindenkorai segélyeknek, a lelkészi özvegy-árva gyám- és nyugdíj-intézetnek, a diakonissza-képző-intézetnek és ki

tudná könnyedén elsorolni mi mindennek?... Talán ehez kell vennünk az ú. n. Jordán alapot is. Mikor látjuk, hogy a *közalapot* a Magyar Földhitelintézetnél 4.515,800 korona értékű vagyona őriztetik s költségelőirányzata 1912. évre 407,331 korona. Mind ez úgyszólván egy negyed század alatt! Hosszas és behatóbb munkát kívántatnék hozzá, hogy összeszámítsuk, hogy számbavehetnők: hány templom, hány iskola, papi és tanítói lakás és egyebek épültek fel e széles hazában, kálvinista egyház-
községekből a közalap segélyével?!... Itt egyszersmindenkorai, amott tőkekamat s tőkeképző segélyekkel segített az egyházakon, a belhivatalnokokon...

Talán második helyre tehetjük a *missziói alapot*. Ki törődött 30—40 évvel előbb azokkal a szét-szórt csontokkal, amelyeket ugyan folyton sirattunk; de nem tudtunk érettök tenni semmit! Legelőbb is volt egy misszió az oláhországi-romániai misszió; de annak se volt se felügyelője, se gazdája. Egyszer az anyaországi, máskor az erdélyi egyházkerület tartotta a magáénak. És most 53,000 korona irányított elő 1912. évre az egyházkerületekben a misszió szent céljaira.

A missziói segélyekből 30 év óta az ország különböző vidékein, a nemzetiségek közt, idegen nyelvű népek közé vetődött református véreink számára templomok, iskolák, papi-tanítói lakások emeltettek. Ki tudná az alkotások értékét nemcsak hitfelekezeti és a felvilágosodás szempontjából; de magyar nemzeti szempontból is méltóképen mérlegelni?!... Nem szeretem a frázist, a szóvirágot, a bombasztikus nagy szavakat; de aki olvas és gondolkodik, az eltudja gondolni magának a missziói alap áldásait, jótéteményeit.

Itt van azután az *egyetemes adóalap*, vagy az ú. n. *adósegély*. Ez is konventi alkotás. Még elgondolni, elképzelni is bajos, hogy hány szegény kis egyházat, de még népesebb egyházakat is állított már talpra rövid idő alatt ez az adósegély! Itt megmaradtak a régi fizetési kulcs mellett — persze! ez a legmesszebbmenő áldozat — s az adósegélyből az egyik évben

a templom külsejét, másik évben a belsejét, azután az iskolát, a papi s tanítói lakást hozták rendbe. Amott kölcsönt vettek fel az adósegély erejéig, a kölcsönből rendbehoztak mindent s az adósságot törlesztte az adósegély és meg van mentve egy kised kálvinista egyház nemcsak a hitnek, a vallásnak és erkölcsnek; hanem a józan haladás- és felvilágosodásnak s a magyar hazaszeretet ápolásának. Másutt — régi, súlyos adóteher továbbemelésével, — az adósegélyt a jövő biztosítása végett tőkésítik! Hát nem áldozathozatal ez az egyháznak, a felvilágosodásnak és a hazának?!...

De ne érzelegjünk. Menjünk tovább! Vegyük szemügyre a lelkészi kongruát! Vegye elő, akinél van valamelyes kimutatás a lelkészi fizetésekről az 1898. év előtti időkről és tekintsen bele; vagy a régi díjlevelek szerint gondolja el a régi lelkészi fizetéseket! Azokat 3—4—500 forintos díjleveleket. Nem azt mondom, hogy a lelkészfizetés kérdése rendben van; ki merne ilyet mondani?! De el kell gondolnunk, hogy igen sok egyházban nem volna már azóta kálvinista pap s elpusztult volna azóta sok kis egyház a magyar kultúra és felvilágosodás pótolhatatlan kárára kongrua nélkül. Ezzel kell összeköttetésbe hoznunk a kápláni kongruát, mely nélkül már nem lehetne a legégetőbb szükség mellett sem kiegészítő káplánt kapni. Ki menne manapság olyan pályára, hol 40 forint volna a kápláni fizetés egy egész évre, mint régen?! Kápláni kongrua nélkül pedig se az egyház, se a lelkész már nem bírta...

Közel esik már ide: az országos lelkészi gyámintézet s most már az ezzel kapcsolatos lelkészi nyugdíjintézet. Az előbbinek az áldásairól alig lehetne méltó szavakkal emlékezni. Talán elég, ha azt mutatjuk ki a konventi jegyzőkönyv alapján, hogy özvegyeknek és árváknak kiadatott az 1911-dik évben 270,261 korona, előirányoztatott 1912-re 285,000 korona. Micsoda tekintélyes összeg ez a régi nemestörekvésű egyházmegyei gyámintézetek adományai mellett?! Igaz, hogy mérhetetlen csekélység az a 600 korona; de a régi p. o. felsőszabolcsi 60 koronához képest mégis csak szép összeg ez is s remélünk lehet, hogy lassanként ez is emelkedni fog; hiszen az intézmény még alig 16—17 éves!

Ide kell soroznunk a közigazgatási segélyt, mely az egyházmegyei és egyházkerületek életében a régi egyházmegyei ú. n. domestikát és az egyházkerület igazgatására fordított agentialis költségeket pótolja.

Az anyagi ügyeknél arról sem szabad megfeledkezni, hogy a gimnáziumok állami segélyeit, az építkezési és fentartási államsegélyeket az 1883. évi XXX. t.-c. alapján, melynek meghozatala előtt

a konvent igen kemény harcokat vívott az akkori közoktatási miniszterrel (Trefort) a középiskolák felügyelete miatt; valamint befolyással volt az 1893. évi XXVI. t.-c. megalkotására is, tehát hogy ezen iskolai ügyeknél is a konvent erélyes munkával, bölcseséggel s tapintattal kivette a maga részét. Bezzeg nem járt így el az 1907. évi XXVII. t.-cikk hozatalánál; de meg is látszik ennek a mulasztásnak, felsemveszésnek, közönyösségnek káros hatása e törvénycikken!...

Hívják haza.

*Levél jött a kikelettel,
Szellő hozta szárnyán,
Bontom reszkető kezekkel,
Nézem könnyező szemekkel:
Sötét holló száll rám.*

*„Gyere haza, int az élet
Szép szülőházadban,
Hogyha álmod semmivé lett,
Porba sújt a gyáva végzet:
Kezd előlről bátran.*

*Ne légy bújosó, hazátlan,
Ne hullasd a könnyed.
Koldusként is jobb itt élni,
Száz sebet — ha tudsz remélni —
Elviselni könnyebb.*

*Hogyha egyiként itt is, ott is
Szomorú az élet,
Hogyha a sors megrabolt is,
Aki szomorú halott is:
Itt megint föléled.*

*Ki hazáját meglagadja:
Jussa nincs az éghez.
A Teremtő szent haragja
Sújt a hűtelen magyarra, —
S nincs több út szívéhez.*

*Könnyünket a por nem issza,
Az ajkunk nem átkoz,
Vágyunk egy, a régi, liszta:
Ti magyarok, jertek vissza
Az édes anyához“.*

(Amerika.)

Baja Mihály.

Parochiális körök és lelki gondozás.

Végre — majd hat esztendővel a törvény életbelépte után — megalakultak Debrecenben a parochiális körök. Azok, akik velem együtt keseregve nézik azt a nagy mozdulatlanságot, amiből a debreceni egyházi élet áll, többnyire reménykedve üdvözlük az új alakulást, mint egy bensőbb, melegebb, igazabb, keresztényebb és reformátusabb egyházi életet lehetővé tevőt. Én a magam részéről nem várok sokat ettől az új alakulástól sem.

Felfogásom szerint a parochiális körökre tagolás fél rendszabály csupán, amely — mint minden félrendszabály — komoly eredmény nélkül marad. Annyi haszna minden bizonnyal lesz, hogy most már mindenki tudja, ki a papja, kihez forduljon szükség esetén bizalmával; meg hogy a presbytereknek parochiális körök szerinti választása folytán jobban ki lehet válogatni az arra igazán alkalmasokat, mint most, amikor egy központi szervezet jelöli ki és választja meg a presbystereket; továbbá, hogy a parochiális tanácsok által egy néhány olyan érdemes embernek is módot lehet adni az egyház körüli fokozottabb buzgólkodásra, akik nem férnek be a presbyteriumba. Ám a haszon semmiképp sem lesz teljes.

A lelkész a parochiális köré lesz ugyan, de nem a kör választja magának, hanem az egyházközség egésze. Hét, vagy később még több más parochiális kör lakosai döntenek afelett, majorizálva az érdekelt kört, hogy ki legyen az a lelkész, akinek szolgálatát ők ugyan soha igénybe nem veszik. Megválasztanak olyan lelkészt, aki lehet igen kedves mind a többi körben, ám éppen az érdekeltnek semmi áron nem kell. Származhatik ebből valami jó? Ha csak az nem, hogy az így legyőzött kör tagjai a legközelebbi alkalommal örömmel adják vissza a kölcsönt s lassanként minden parochiális körnek olyan lelkésze lesz, akit a maga körében ellenszenvvel és bizalmatlansággal fogadnak.

A presbyterium megmarad az egész egyházközség presbyteriuma. Ugyanaz a nagy s már nagyságánál fogva is nehézkes tömeg, ami most. Egyes parochiális körökből — lehet — majd sikerül fürgébb, elevenebb, tette vágyóbb, a mostani tétlenséggel elégedetlen presbystereket választani. Ám, hiába, a többi körökből kikerülő többség megakadályozhat ezen körökben is minden mozdulást.

E közös nagy presbyterium mellett elveszti munkaképességét a parochiális tanács is. Először azért, mert a presbyteriumnak immel-ámmal végzett munkáját látva, — túl nagy testületek nem dolgozhatnak másképp, csak immel-ámmal, — maga is elkedvetlenül; hiszen csak nem is lehet nagyobb munkát várni a tanács tagjaitól, mint a presbysterek-

től. Másodszor azért, mert a parochiális tanács érdekes munkát egyáltalán csak úgy végezhet, ha munkájában a presbyterium támogatja. Az pedig egyáltalán nem látszik lehetetlennek, hogy egyik-másik parochiális kör tanácsa meg a presbyterium többsége között vélemény eltérések támadnak az egyházi feladatok miként végzése, meg az ahhoz szükséges anyagi eszközök megadása tekintetében.

Im például itt van egy mindenképpen előtérbe touló nagy kérdés. A magam részéről merőben tartathatlannak találok a mostani állapotot, amely szerint ugyanis két parochiális körnek nem lesz temploma. Egyelőre ugyan háromnak, de hát az embryóban lévő varga-utcai kör majd csak megszületik s mire papja lesz, temploma is lesz. Ám az úgynevezett belső lelkészek által vezetett négy parochiális körnek nem lesz több, csak két temploma. Nem tudom, mely templomok mely körök számára vannak kijelölve, ám az bizonyos, hogy akármely két körnek a lélekszáma kitesz 12—15 ezeret. Tizenkét-tizenötezer lélekből álló két parochiális kör számára hogy lehessen közös istenitizteletet tartani például a kistemplomban, amelyet egy-egy templomjáró népesebb egyházközségnek hétköznapi gyülekezete is színig megtöltene. Hallom az ellenvetést: most sincs kevesebb egyházttag, sem több templom, mégsem szorul ki senki az Istenházából. Hát bizony nem igen, — de hiszen éppen az volna a célunk a parochiális körökkel is, hogy a mostani állapotok megváltozzanak.

De álljon bár akármilyen tágas nagy templom két parochiális kör közös használatára, mégis természetes lesz a törekvés mindegyik kör részéről arra, hogy amint lelkésze külön van, úgy külön legyen temploma is. Ennek a természetes és mindenképpen tiszteletreméltó törekvésnek viszont a presbyteriumban nehézségei támadhatnak — szintén tiszteletreméltó okból: az egyházközség vagyoni érdekeinek védelme szempontjából. Nálunk ugyanis a templomépítést még mindig úgy itélik meg, mint aránytalanul nagy anyagi áldozatot. Holott szép református templomot, gazdag és előkelő egyházközséghez is méltót, lehet építeni túlságos megterhelhetés nélkül is. Ékes példái ennek a hódmezővásárhelyi egyházközség újabb templomai, amelyek közül a tabániról egy budapesti teológiai tanár azt mondta előttem, hogy az újabb magyar református templomok között nem látott hozzá hasonló sikerült alkotást, a susáni meg engem valósággal elbájolt kicsiségében is művészi szépségével. Pedig ezeknek a templomoknak egyike sem került mindenestül sem 80 ezer koronánál többbe.

Addig, míg mindegyik parochiális körnek külön temploma, mindig fenyeget a veszedelem, hogy a templom használata tekintetében az érdekelt parochiális körök, meg azok lelkészei, valamint az

*

összes templomok felett rendelkező presbyterium között összeütközések támadhatnak. A vége aztán valószínűleg az, hogy az együvé csatolt paróchiális körök egyike sem tartja a közös templomot a magáé-
nak s ennek folytán minden intenzivebb egyházépítő munka a templomon egészen kívülre szorul. Pedig bizonyára sokan vagyunk, akik kívánjuk azt is, hogy az egyházi élet elevenebb, lüktetőbb legyen a mostaninál, de azt is, hogy az egyházépítésnek a központja mégis minden vonatkozásban a templom maradjon s nem szívesen lennének Sas Gerzsonai egy debreceni Bethániának.

Takarékosságra törekvés egyik oldalt, az egyházi élet minél pezsgőbbé tételének vágya a másik oldalt, így fog egymással ellentétbe kerülni a paróchiális körök révén a debreceni ekkleziában. Csupa jó szándék mindakét oldalon, de csak jó szándékból nem a mennyország útja készül.

Azt gondolom, nagyon elhibázott lépés volt, hogy a debreceni egyház nem élt az egyházi törvényekben biztosított lehetőséggel s nem osztotta magát több külön önálló egyházközségre. Másik nagy egyházunk, a hódmezővásárhelyi, immár rálépett erre az útra, bár eziránt előadott kívánságát az előkészítés nem megfelelő volta miatt egyelőre — sajnos — nem lehetett teljesíteni. Debrecenben pedig még sokkal inkább meg volnának az előfeltételek arra, hogy itt 8—10, esetleg 12 külön egyházközség alakuljon, ugyanannyi lelkésszel és templommal, és együtt megalkossa a külön Debrecen városi egyházmegyét.

Jól tudom, hogy volt régebben ilyenféle törekvés, és pedig éppen a presbyteriumból kiindulva. Csak hogy annak a tervnek az volt a hibája, hogy a sajátos magyar törvényhatósági jogból kölcsönvett gondolatra épített s az egyház emez új alakulásának berendezését nem magának az egyháznak a jogából, hanem az állami jognak a mintájára akarta kifejteni. A szerint a terv szerint a Debrecen városi egyházmegye valami egészen különös alakulatot lett volna, az önálló törvényhatósági joggal felruházott városok módjára. Holott nekünk eféle hybrid-alakulatra nincs szükségünk. A külön egyházközségekre szétosztás és azzal együtt a külön egyházmegyébe egyesülés az általános szabályok szerint is egészen jól megtörténhetik, legfeljebb arra nézve kell külön rendezés, hogy a közös, nevezetesen az alakuló egyházközségek közt szét nem osztható vagyonok kezelése az egyházmegye által miként történjék.

A külön egyházközségekre alakulás útját vágta volna mindazoknak a veszedelmeknek, amelyek így, a paróchiális körök mellett fenyegetnek. Ugy az egyházközség maga választ magának kedve szerint való lelkészt, aki viszont, tudatában annak, hogy nem

kereshet magának támasztékot a gyülekezetén kívül álló pártokban, minden erejével rajta lesz, hogy a maga gyülekezetével mindig összhangban maradjon. Az egységes nagy presbyterium helyébe számos kisebb presbyterium lép. Több embert lehet az egyház körül foglalkoztatni, anélkül, hogy a megbízás sine curává lenne. Most talán 120 tagja van a presbyteriumnak és bizony nem igen tudja senki számon tartani, e nagy szám mellett, melyik milyen buzgóságot fejt ki. Akkor 10 egyházközségben lehet összesen 200 vagy 300 tagja is a presbyteriumoknak, mégis mindenütt észre lehet venni, ha valamelyik elhanyagolja a tisztét és lehet annak teljesítésére figyelmeztetni. A különböző körökből alakult egyházközségek presbyteriumai között pedig nem lesz hadakozás, nem lesz anyagi kérdéseken torzsalkodás, mert hisz mind-egyik végezhet olyan munkát, amelyet jónak lát, s amelyet a rendelkezésére álló anyagi erők megengednek, nem lehet tehát panasz, hogy a többi rész akadályozója a jó munkának. A paróchiális tanács is az lesz így, aminek lennie kell: támogatója a presbyterium munkájának s nem vesztheti kedvét abban a hitben, hogy más érdekeltségek miatt nem teljesülhetnek kívánságai.

Mindenek felett pedig: nem lesznek templom nélküli gyülekezetek. Mindegyik egyházközség megkapja a közösből a reá eső részt s a maga ereje és a maga viszonyai szerint gondoskodik magának templomról. A belsőbb részeken a lakosság gazdagabb, többet áldozhat, építhet tehát díszes, költséges templomot. A külsőbbek szegényebb lakosságától kevesebb telik, de ott a kevésbé költséges templom illik éppen be a környezetbe. Én hiszem, hogy például a homokkertiek, csapókertiek, ha kaphatnának a most közös vagyonból valami kis részt, sietve és lelkesen pótolnák ki, hogy maguknak megfelelő templomot építsenek. Persze nem pompázót, nem is olyan nagyot, hogy ne tölthesse be a prédikátor hangja, hanem azért művészi ízléssel kiállítottat és az ottani viszonyokhoz mértén elég tágat. És szaporodnának Debrecenben a templomok, megannyi felkiáltójeleiként a város kálvinista Róma voltának. Mert akkor mindenfelé azok intéznék az egyház ügyeit, akik vágyakoznak az Ur házába és akik hijját érzik annak. Míg az egységes presbyteriumban mindig azok lesznek többségben, akiknek templomlátogatási szükségletét bőven kielégítik a központi templomok.

Azt fogják mondani: mindez kései harangozás. Én azt hiszem, még most sem kései. Ha ki fog derülni, — ami nem sok idő alatt bekövetkezik, — hogy a paróchiális körök szervezésével nem lehet a kívánt célt elérni, nem a paróchiális körberendezkedés hibáit kell keresgélni, mert ez a rendszer gyökerében hibás.

Hanem át kell térni az önálló egyházközségekké szervezkedés útjára.

Mert nem az a fontos, hogy nagytekintélyű és nagy vagyonú egyházközségeink legyenek, hanem az a fontos, hogy minden egyházközség meg tudjon felelni a maga igazi hivatásának, ami első renden, s hova-tovább nagy mértékben mégis csak a hívek lelki gondozása.

Kun Béla.

Kálvineum-nyomda.

III.

Félek, hogy unalmas leszek, amikor ismét bevezetéssel szolgálok a folytatáshoz. De ez egy esetben inkább tartassam unalmasnak, mint udvariatlannak. A személyi ügyeket vagy valahogy, vagy sehogy, de mindenesetre gyorsan szokták elintézni (kivéve a korpótlék ügyét). Ne halogassuk mi sem.

Bizonyos megilletődés fogott el, mikor t. barátomnak, a „L-t” felelős szerkesztőjének nyilatkozatát a lap 6. számában elolvastam. S ámbátor a penámban hangyák bizsegnek (akárcsak a jó *Cyranó* kardjában, ott az első fölvonás negyedik jelenetében); igyekszem e megilletődött hangulat hatása alatt válaszolni az én t. barátomnak. Köszönöm szíves nyilatkozatát, amely szerint önmaga is idő előtt valónak (mondhatta volna: fölösleges kotnyeleskedésnek) tartotta a H. úrék cikkezését. És fogadja részvételemet, hogy dacára minden rábeszélésnek, nem sikerült őket levernie cikkük közreadásáról. Úgy látszik, hogy a nyomdász ezúttal erősebb volt, mint a f.-szerkesztő. Sőt úgy látszik (s a látszat néha nem csal), hogy H. úrék a f.-szerkesztő akarata ellenére akkor és arról és úgy írnak az O. R. L. E. *hivatalos közlönyébe*, amikor és amiről és ahogyan akarnak. Mindenesetre sajnálom, hogy ezt a — hogy úgy mondjam — *családi* titkot a Nagy Titoktartó itt (bizonyára akaratlanul) elárulta. Az én t. barátomnak felelős helyzete ily körülmények közt igazán komikusnak volna nevezhető, ha némi tragikum nem verejtékeznék ki belőle. E tragikum lényege (a gyöngébbek kedvéért), hogy im' a felelős szerkesztő felelős azért is, ami ellen — igaz, eredménytelenül, de — teljes meggyőződéssel, kézzel-lábbal tiltakozott; ő szenved azért is, amiben ártatlannak érzi magát. Ez az, ami engem végképpen meghat. Ezért nem tudom tőle rossz néven venni azt sem, hogy gyanúsítással és bizalmatlansággal vádol meg s ugyanakkor nem veszi észre, hogy ő gyanúsít meg holmi utazással és ő bizalmatlan velem szemben. Holott gyanúsítása nem meggyőződésből fakad és nagyon jól tudja, hogy — nyomdai dolgokról lévén szó —

bennem jobban bízhat, mint önmagában. Temperamentuma most sem hagyta cserbe; de ösmert őszinteségétől a hatás kedvéért egy pillanatra búcsút vett. Sajnálom, de nem tehetek róla.

E méla hangulatból a Lelkészegyesületben egyidejűleg leközölt (reám nézve apokrif) levéltöredék sem volt képes kiragadni. Vékonyka balzsamcsepp biz' ez a felelős lelkiismeret háborgásának csillapítására, dacára annak, hogy sikerül benne napfényre hozni egy a valóságnak meg nem felelő állítást egy újabb sütet (nagyon is átlátszó) gyanúsítással egyetemben. Hiába. Az én t. barátomat a legjobb akarattal sem mondhatom kiválóan szerencsésnek a töredék szerzőjének megválasztásában. (Ah! mily türelmetlenül várhatja ez a bájos ismeretlen e cikksorozat végét! Szinte látom méltóságteljesen kifent bajsza rezgését...)

Azt tartja a közmondás, hogy tertium non datur. Olykor bizony *datur*. Ezúttal egy szerk. üzenet. Csakugyan, van nekem is valamelyes ideám a lapszerkesztés mivolta felől; ezt az ideát azonban itt fejtegetni nem tartom alkalomszerűnek már csak a közöttünk pár évtized óta fennálló kölesönös tisztelet és szeretet érdekében sem; amelyet — higye el az én t. barátom — én is többre becsülök, mint akár a H. úrék egész jól fölszerelt nyomdáját.

Ezen az alapon, azt gondolom, az ideiglenes fegyverszünetet nyomban megköthetnők. Én elhiszem, hogy t. barátom az én tervemnek nem elsőrendű ellensége; sőt tudom, hogy egyáltalában inkább áldozata, mint ellensége. Ő pedig egy parányi türelemmel honorálja hitemet. A végén úgyis belátja majd (ezt garantálom!) ő is, más is, hogy nem volt ok az idegeskedésre.

Most pedig igazán legfőbb ideje, hogy tovább menjünk.

Az a kérdés, hol zakatoljon az a bizonyos nyomda. Vagy Budapesten, vagy Debrecenben és semmiesetre nem valamely kisebb vidéki városban. Ez az egyik nézet. Én pedig azt mondtam, hogy *sem Budapesten, sem Debrecenben, hanem Nagybányán*. Ami persze nem azt teszi, hogy én megtiltanám (!) akárkinek is, hogy akár Budapesten, akár Debrecenben nyomdát állítson a Kálvineum javára. Hanem egyszerűen azt, hogy én Nagybányán állítanám föl. Más csináljon Budapestre, vagy Debrecenre, vagy akárhova: de én nem csinálhatok csak Nagybányára szóló tervet. Nemde, ez eléggé érthető? Engem a V. B. tervezetkészítéssel bizott meg. Aki valamit tervez, annak eleve számolnia kell a kivitellel járó felelősséggel is. Én egy budapesti vagy debreceni — másnak a szeme előtt, keze alatt működő nyomdáért felelősséget nem vállalhatok. *Egy nagybányaiért: igen.*

Mikor a hajduböszörményi főgimnázium érdekes igazgatója a V. B. ülésen szóba hozta, hogy csináljunk Kálvineum-nyomdát Bösörményben, azt feleltem rá: Tessék csinálni; ha én Bösörményben laknám, ott csinálnám meg. Aminthogy természetesen tartom azt is, ha debreceni barátaim ösztönyszerűleg Debrecenben látják helyén a nyomdát; sőt még H. S. úr is, aki e cél mielőbb való elérésére akár mindjárt hajlandó a maga nyomdájától megválni, Kár, hogy a V. B. nem őt bízta meg tervezetkészítéssel; mert akkor imé, már meg is volna a terv. Vagy még inkább kár, hogy nem Debrecenben lakom; mert nem lehetetlen, hogy akkor éppen a H. úrék nyomdáját ajánlanám megvételre. De lám, a Gondviselés azt végezte felőlem, hogy Nagybányán éljek és haljak és én régóta alázatosan megnyugodtam ebben a gondolatban.

Ne ütközzék meg rajta a nyájas olvasó, hogy mostanában nagyon sü üen apellálok az egyes szám első személyére. Olyanformán vagyok vele, mint ama böcsületes falusi nótárius, akitől azt írja az előjáró beszédben „az autornak testi-lelki barátja“, hogy „a szegény nótárius, mivel Mahomettel a hódvilágon keresztül nem utazott, hanem csak Budára ment, hosszabb utazását nem írhatta“. Én sem akarék a takarómon túl nyújtózkodni. Tervet is csak olyat készíthetek, aminőt véges elmém megmérhet. Ezért, hogy örökké magam körül utazom. Igaz, készíthetnék nagyszabású, föllengős plánumot akár Budapesten, akár Debrecenben föllábitandó nyomdáról, *mi sem volna könnyebb, mint felelősség nélkül tervezni*; de ha annak a tervnek aztán ura nem lenék: mit érne vele a Kálvineum? És nem az én kedves kritikus barátaim dobnák-e akkor rám az első követ; azok, akik most agyonbeszélést emlegetnek; akik a majd kész nyomdára büszkén fognak rámutatni: ezt mi csináltuk, ez a mienk! de akik — komoly szakismeret híján — nincsenek abban a helyzetben, hogy a kivitelért a felelősséget csak egy pillanatra is elvállalják.

A szubjektív szemponttal azonban már is végeztem. Ez a szempontvégre is nem abszolút érvényű; csupán a megvalósításig vagy — mondjuk — egy-két évre volna jelentősége. Ám az előttem is nagyobb súllyal bíró objektív szempontból is azt látom, hogy a nyomdát kisebb vidéki városban állítsuk fel. Miért? Egyszerűen azért, mert kisebb vidéki városban lényegesen olcsóbb a munkaerő, alacsonyabb az ingatlan ára, a bérlet stb. A gép, a betű, a papiros, a villamos áram Budapesten se drágább, mint Nagybányán. De egy telek, egy ház, egy üzlethelyiség sokkal drágább, egy szedő heti bére jóval több Debrecenben is, mint Nagybányán. Ez a különbség magyarázza meg pl. azt, hogy amikor

(7 évvel ezelőtt) az Igehirdetőt megakartuk indítani, a Hornyánszky Viktor ajánlata úgy állott a Nánásy Istvánéhoz, mint a 70 a 45-höz, papír, nyomás, példányszám azonos lévén. Ez a magyarázata annak is, hogy a tiszántúli egyházkerület legújabb jegyzőkönyvének íve nyolcvan s egynehány koronába kerül Debrecen város nyomdájában; holott ugyanazt az ívet — mindig minden irányban azonos kivitelről van szó — Nagybányán hetven koronánál kevesebért elő tudjuk állítani. *Vagyis azonos egységárral mellett sokkal nagyobb hasznot produkál, azonos haszon mellett pedig lényegesen alacsonyabb egységárral dolgozik a nyomda Nagybányán, mint akár Budapesten, akár Debrecenben.* A V. B. ülésen kuriózumképen említettem, hogy nekem 100 (egyszáz) ív keresztlevelet már érdemes Nagybányán nyomtatni, mert nem kerül többbe, mint ha Debrecenből hozatnám; holott annak, ami itthon készül, *hasonlíthatatlanul jobb a papirosa.* Ha ezt a nyomtatványt nem 100, hanem sok ezer példányban állítanók itt elő: jobb minőség mellett is éppen felényi lenne az ára.

Nem kicsinylem én Debrecenben azt, ami a nyomda szempontjából nagy jelentőségű, t. i. a kollégiumot, amelynek némely nyomtatványai a dolog természete szerint helyhez vannak kötve. De csak némelyek! Pl. az értesítők, évkönyvek, amelyek kézíratai úgyszólván a nyomtatással párhuzamosan készülnek. Ám a tankönyvek, meg a kerületnek minden nyomtatványa ugyan miért ne volnának másutt előállíthatók, ha másutt ugyanaz a munka vagy jóval kevesebbe kerül, vagy jelentékeny jövedelmet juttat valamely egyházi intézménynek? Ugyan miért nyomassa a máramarosugocsai vagy az alsóbaranyabácsi egyházmegye jegyzője a maga jegyzőkönyvét inkább Debrecenben, mint Nagybányán, ha már valami magasabb cél azt javallja, hogy ne a maga lakóhelyén nyomassa (főltéve, hogy lakóhelyén van nyomda?) A posta egy ötkilós csomagot bárhova 60 fillérért szállít; a vasuti tarifa pedig Debrecenre nézve ép' oly relatív, mint Nagybányára nézve.

Persze, az a kisebb vidéki város azért nem lehet ám akármelyik. Vasut, posta, olcsó villamos áram a legelemibb föltétel. Nem megvetendő az sem, ha a nyomdának megvannak a maga helyi létföltételei. E tekintetben éppen Nagybánya ideális hely. Itt felényi lélekszám mellett megvan minden, ami pl. Hajduböszörményben megvan s azonfelül van még egy sereg hivatal (bányaigazgatóság, bányakapitányság, főerdőhivatal), amelyek tömérdek nyomtatványszükségletüket helyben szerzik be. Az a nyomda, amelyről a V. B. ülésen szó volt, ma körülbelől olyan nagy, mint volt ezelőtt 15—16 évvel Debrecen város nyomdája (ezzel ugyan nem mond-

tam nagyot; de hiszen nagyot mondani nem is akarok). *Egy ilyen nyomda a Kálvineum égisze alatt, ha a kerületet, az egyházmegyék és egyházak egyrészt iránta érdekeltté tudjuk tenni, néhány év alatt elérheti, sőt meghaladhatja Debrecen város mai hatalmas nyomdájának a méreteit.* Pedig ez a nyomda — úgy hallottam — ma 50 ezer korona évi jövedelemmel számol be a városnak.

Soltész Elemér.

Csokonai és Rousseau.¹

I.

Az egész művelt világban megünnepelték az 1912. évben Rousseau emlékezetét; főképp a népjogok harcosai, a társadalmi átalakulás úttörői, a szabadgondolkodók újították fel a 200 évvel ezelőtt született bölcselőnek a tanításait, de az irodalom és költészet is kegyelettel hódolt a széppróza művészenek. — Szóval az 1912. szökő évben az irodalom egén Rousseau volt az uralkodó csillag.

De mi, akik a magyar globusról nézzük az égi jelenségeket, Rousseau-nak messze tündöklő csillaga mellett egy kedves ragyogású másik fényt is vettünk észre a mennyboltozaton, Csokonai bús csillagát. A két égi test mintha együttállásba került volna ebben az esztendőben; lángszellemök sugarai mintha egyszerre ötlének a bűvárló szemébe. Talán nem lesz érdektelen vizsgálni, hogy jutott e két látszólag idegen költőcsillag egymás mellé, vonzza-e, taszítja-e egymást, fényük erősödik-e, gyöngül-e egymástól?

II.

Csokonai és Rousseau nevét összehozni: ahhoz nem kell semmiféle irodalomtörténeti mesterkedés, vagy erőszakolás. A természet és szabadság két oly lángoló hívével nem is illenék mesterkedve vagy erőszakolva bánni. Csokonai sokkal őszintébb, közvetlenebb lélek, semmint a rajta esett hatásokat el tudná vagy el akarná titkolni. Aki csak futólag ismeri is viszontagságos életét, aki csak valamennyire beletekintett változatos költészetébe, az mindjárt látja, hogy Csokonai különös vonzódással viseltetett a XVIII. század nagy bölcselőjéhez és hogy életének elveket, költészetének színeket merített a *Vallomások* és az *Uj Héloiz* szerzőjéből. A szembetűnő kapcsolatot már Kazinczy észrevette, aki Csokonai halála után keletkezett vitában nem habozott kijelenteni, hogy Csokonai „az életmódjában Rousseaut tette magának exempláruul“. Kazinczy felfogását elfogadta Csokonainak minden számbavehető életrajzírója, legföljebb a tüzetes bizonyítást mulasztották el. Talán feleslegesnek tartották, hiszen ha máshonnan nem, Csokonainak egyik legismertebb költeményéből a *Tihanyi ekhéből* oly erősen kihangzik a költő ön-vallomása, mikor elpusztult reményében már csak egy érmi szállást keres, mikor élte vágya nem terjed tovább, minthogy a tihanyi „szigetnek egy szögében

¹ Felolvasatott a debreceni Csokonai-körnek 1912 november 17-iki ünnepi ülésén.

Mint egy Rousseau Ermenonvilleben
Ember és polgár legyen“.

Nemcsak életét irányította Rousseauéhoz, költeményeit is át, meg át szötte Rousseau érzéseivel és gondolataival. Ezt az irodalomtörténet nem bizonyította, sőt nem is hangoztatta eléggé; ez alkalommal talán sikerül Csokonainak költészetében is felkutatni a rousseau-i vonásokat s ezzel nemcsak „gondatlan, állhatatlan, plánum nélkül való és mégis szeretetreméltó életpályáját“ — hogy Kazinczyval szóljunk — érthetjük meg jobban, hanem inkább gyönyörködhetünk költői alkotásaiban is. Amint Arany döbbenve ismert fel egy-egy vonást a maga rajzán, mit Petőfi szelleműjja vont, Csokonai is megvallja, hol nyiltan, hol burkoltan, hogy emitt a természet-imádó és emberszerető genfi bölcs, amott az érzékeny szívű, színekben pompázó francia költő szólal meg általa.

III.

Nem szabad hinnem, hogy ezzel a néhány, még oly találó jelzővel már megrajzoltam Rousseau képét. Rousseau a legőszintébb lélek egyike és azok között a történeti és irodalomtörténeti alakok között tartozik, amelyeket *problemátikus természetek*-nek szoktak nevezni. Másfél század próbál tisztába jönni az egyéniségében, lelki életében, tudományos elveiben, költői munkáiban található ellenmondásokkal, de a kérdés még ma sincs teljesen megoldva s legkevésbé én biztathatom magamat, hogy a rejtélyt nekem sikerül megfejteni. — Bizonyos, hogy Rousseau az ellentétek embere s hogy kivált költői és tudományos művei tele vannak paradokszonokkal. — Ez a genfi óras fiu majdnem iskolázatlanul nő fel, ifjúságát és férfi kora elejét oly különböző helyeken és oly sokféle helyzetben tölti, mintha egy pikárok regény hősnének szánta volna a sors. Svájcban, Szavojában, Olaszországban, Franciaországban hányó-dik-vetődik, mint mesterinas, foglalkozás nélküli csavargó, szerzetes újonc, lakáj és nevelő, amiközben vallását is meg-megcserélgeti, született kálvinistából katolikussá, majd ismét buzgó reformátussá lesz, az erkölcsrel, sőt a törvénnyel is összeütkezik. Életének így eltöltött első harmada után Párisba megy, hogy a hangjegyírás terén tett és fontosnak hitt találmányát értékesítse, de egyelőre hangjegymásolásra szorul, majd kisebb-nagyobb költői és írói sikereket arat, melyek bejuttatják az irodalmi körökbe. Egyszerre csak országgra, sőt világra szóló hírnévre tesz szert, midőn megnyeri a dijoni akadémia pályadíját, azzal az értekezésével, amelyben a művészetet és tudományt hirdeti az emberiség minden baja és szerencsétlensége okozójának. Élte delére, a század közepére (1750) esik e kis munkája s ettől fogva rohamosan emelkedik. Néhány év alatt korszakos tudományos és költői munkákat teremt, a *Társadalmi szerződést*, az *Emilt*, az *Uj Héloizt*, amelyek megnyitják előtte a legelőkelőbb társaság, az irodalmi szalonok ajtajait, amelyek előbb hihetetlen népszerűséget, általános rajongást szereznek neki, majd pedig kíméletlen tollharcokba sodorják, igazságtalan gyűlöletet vonnak fejére s végre földönfutóvá teszik. — Közben el-elvonul a világ zajától, a párizsi fényes társaságtól, éveket tölt magános helyeken, előbb az Ermitagenak nevezett remete lakban,

később a Montmorency erdőben, végül az Ermenonville nevű kis faluban, amelyeket főúri barátai és barátnői adtak rendelkezésére. — Bújdosó és zaklatott életében kitart mellette egy szolgáló műveltségű és cselédgondolkodású nő, Le Vasseur Teréz, akivel csak 25 évi együttélés után esküszik meg és akitől született öt gyermeke közül ő, a nevelés reformátora egyet sem nevel föl, hanem mindet a menedékház kezére bizza. — Élete végén megírja a világirodalomban szinte páratlanul álló *Vallomásait*, ezt az érdekesítő életrajzot és csodás mélységű lélekelemzést. Embergyűlölő életmódot folytatva, de az emberszeretetet folyton hirdetve hal meg s a sors még halála után is szeszélyesen játszik vele; az ermenonvillei szigeten temetik el, de hamvait a nyárfák között rejtőző sírból a párisi Pantheonba viteli a nagy forradalom, hogy később onnan kegyetlen kezek kidobálják. Az idén világszerte ünnepelték és ünneplik születésének kétszázados fordulóját.

IV.

Kétségtelen, hogy egyetlen író sem tett nagyobb hatást a maga korára, sőt a nemzedékek egész sorára, mint Rousseau. A nagy forradalom előidézésének dicsősége és kárhozata sok ember között oszlik meg, de (Taine bizonyítása szerint) a legfőbb rész Rousseaut illeti meg akár az egyikből, akár a másikból. Amint a társadalomban forradalmat, az állami életben földrengést okozott, hasonló forrongás keletkezett nyomában, az irodalom és költészet terén is. Új áramlatok törtek elő az irodalom földje mélyéből és nemcsak Franciaországot öntötték el, hanem hol szennyes, hol tisztító hullámaik átjárták minden művelt nép irodalmát s a miénket is elég erősen nyaldosták.

Társadalmi és politikai hatásának magyarázatába nem bocsátkozva, csak az irodalomban és költészetben végzett átalakítását vegyük vizsgálat alá. Ennek okai szerintünk Rousseau két legfőbb sajátosságában találhatók. Rousseau *a szív, az érzélem* embere volt s az ész, a felvilágosodás századában kivívta a szív jogait. Elég különös, hogy Rousseau, aki éveket töltött elmélkedésben, aki lehető legmélyére hatolt az egyes ember és az egész emberiség lelki világának, aki okoskodás útján próbálta megfejteni az addigi társadalomnak létrejöttét és esz-okokkal akarta kijelölni az államok jövő alakulását, Rousseau mégis csupa szív, csupa érzélem volt, aki áradezett az örömtől és a fájdalomtól, akit erény és bűn, emberi nagyság és emberi nyomorúság egyaránt könnyekre fakasztott, akit az emberszeretet gyűllasztott, a barátság hevített és akin a szerelemnek, még az érzéki szerelemnek is nagy ereje volt. — Ez az érzelmi gazdagság, mely tudományos műveit is színezi, a szépirodalmakat pedig leghatározottabban jellemzi, szülője, jobban mondva uralomra juttatója lesz egy országra terjedő, majdnem száz évig tartó, hatalmas irodalmi áramlatnak: a szentimentalizmusnak. — Tömérdek vizenyős verset és laposan áradozó prózát hozott létre ez az irány, de ne felejtjük el, hogy csak a magyar irodalomban is *Ányos* bús panasza, *Kázmán* Fannyjának szelid epedése, *Kisfaludy Sándor*-nak omló kesergése, *Kölcsey* halk melabúja, sőt még *Eötvös* Karthauzijának világfáj-

dalmas keserősége is, mind abból a kútfőből buzognak fel, amelyet Rousseau fakasztott az ő irodalmi varázsvesszejével.

Irodalmi hatásának másik s talán még erősebb oka természetimádásában rejlik. — Rousseau adta ki azt a társadalom-felforgató jelszót: *Vissza a természethez!* — ő hirdette már tudományos és főképp nevelés-tudományi műveiben, hogy egyedül a természet tiszta, romolatlan, jó és boldogító. Társadalmi intézmények, százados szokások omlottak össze e jelszótól, de ugyane jelszóra költői műfajok, irodalmi stílusok keletkeztek. Rousseau ismét felfedezi az emberiségnek a természet szépségeit, kimeríthetetlen szépségeket támaszt belőle. Az ő természettel együtt megszeretteti a természeti ősembert, aki szerinte romlatlanul jött ki az alkotó kezeiből és akit csak a művelődés rontott meg. E világfelfogásból születtek a geszneri idillek, a *Pál* és *Virginia*-féle naiv elbeszélések, de ugyancsak e világnézet szülte újjá a leiró költészetet, vitte bele regényekbe és novellákba a művészi becsű, költői leírásokat, amelyekre maga Rousseau adott elragadó példákat; ez a gondolkodás forrasztotta össze a költőt a természettel, amelytől a klasszicizmus már nagyon is elszakította, így jött létre a költő és természet közötti együttérzés, amelynek az újabkori, a romantikus líra legészintébb hangjait, legszebb termékeit köszönhetjük.

Dr. Kardos Albert.

(Folyt. köv.)

Kath. autonomia.

(A kormány javaslata a katolikus autonomiáról.)

Az egész országban nagy érdeklődéssel várt katolikus autonomiáról a kormány törvényjavaslatot készített, melyet véleményadás végett megküldött a katolikus egyházi főhatóságoknak. A javaslatot, amelyben csak a bűnei és átkai érvényesülnek az egyházi autonomiának (állam és hívek egyoldalú megterhelése és kirablása), a kormány mindezeideig nem hozta nyilvánosságra. A magyar állam ellen intézett eme vakmerő merénylet és javaslat, illetve, amint a felzúduló méltatlanságok folytán most nevezik: előadói tervezet, így hangzik:

Törvényjavaslat a katolikus önkormányzatról.

A kath. önkormányzat az 1848. évi XX. t.-c. 2. szakaszának elvi kijelentése alapján jelen törvényben becikkelyeztetik a következőkben:

1. §. A magyarországi kath. egyház önkormányzati jogánál fogva maga intézkedik a szervezetével, alkotmányával, valamint a főkegyúri jogintézmény sérthetlenségével megegyező módon és a főfelügyeleti jog korlátain belül vallási, egyházi ügyeiben, kezeli egyházi, oktatási, nevelési, jótékonyági célokra szolgáló alapjait és alapítványait, szükségleteinek fedezésére vagyont gyűjthet, igénybe veheti híveinek — teherviselési képességük arányában — anyagi hozzájárulását, e célból egyházi adót és egyéb szolgáltatásokat vehet ki, amelyek közigazgatási úton érvényesíthetők.

2. §. Az önkormányzati jog célszerűbb gyakorlása végett ő felsége, az apostoli király, mint főkegyúr

felhívása alapján, egyházi és világi férfiak bevonásával és azok közreműködésén nyugvó önkormányzati szervezet létesítendő. Az önkormányzati szervezet részletes szabályait az egyházi főhatóságok hozzájárulásával és ő felsége az apostoli király jóváhagyásával az ő felsége által egybehívott szervező gyűlés állapítja meg, a főkegyúri jog és a kath. egyház hierarchikus szervezetének szem előtt tartása mellett és fennálló törvények, különösen pedig a jelen törvény korlátai közt.

3. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter kezeléséből átadandók a kath. önkormányzatnak gondozásába a magyarországi kath. vallás- és tanulmányi-alap és azokból fentartott vagy segélyezett közép- és főiskolák.

Az alapok és alapítványok kezelésénél ő felsége legfelsőbb elhatározásának ez idő szerint fentartott, a jövőben fentartandó ügyek intézésében ő felsége döntését tartozik az önkormányzat a vallás- és közoktatásügyi miniszter útján eszközölni.

A középiskolákat illetőleg az önkormányzatot az államkormányal szemben ugyanazon hatáskörrel illeti meg, amelyet az 1883: XXX. t.-c. 41. §-a¹ az erdélyi kath. státus számára fentartott, úgy, amint az alkalmazásba vétetett, vagy a jövőben az államkormány és az önkormányzat megegyezésével alkalmazásba vétetni fog.

A kath. főiskolákra nézve a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeleti úton intézkedik, hogy az alapításhoz eredő szerzett jogok tiszteletben tartása mellett, azok az államkormány részéről ugyanazon elbánás alá vétessenek, mint az autonóm felekezeti főiskolák.

Az erdélyi kath. státusnak a kormány kezelése alatt álló alapjai és alapítványai átadása tekintetében a jelen törvénynek a magyarországi vallás- és tanulmányi-alap átadására vonatkozó intézkedések megfelelően alkalmazandók.

4. §. A budapesti tudományegyetem fentartására szolgáló egyetemi alap mostani állapotában meghagyandó mindaddig, amíg a vallás- és közoktatásügyi miniszter az önkormányzati szervezettel az alap jövőbeni kezelése, jövedelmeinek mikénti felhasználása iránt végleges megállapodásra nem jut. Végleges a megállapodás akkor, ha azt a törvényhozásnak mindkét háza a miniszter jelentése alapján tudomásul veszi és a főkegyúr jóváhagyja.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter kezelése alatt álló alapítványok szorgosan megvizsgáltatván, azok, amelyek katolikus jellegűek, a vallás- és közoktatásügyi miniszter és az önkormányzati szervezet közös megállapodása alapján az utóbbinak kezelésébe adandók. A megállapodás módjára nézve ugyanazon eljárás követendő, mint az egyetemi alapnál.

Meg nem egyezés esetében a vitás kérdések, valamint az alapok és alapítványok átadásából nem eredő mindennemű követelések, amennyiben

a vallás- és közoktatásügyi miniszter és az önkormányzat szervezete közt kölcsönös egyezség útján kiegyenlíthetők nem lennének, avagy a törvényhozás valamelyik házához hozzá nem járulása okából végleges megállapodás elérhető nem volna, ép úgy az egyes egyének által támasztott követelések a rendes bíróság előtt bélyeg- és illetékmentesen érvényesítendőek. Elsőfokú bíróságnak a budapesti kir. törvényi szék jelöltetik ki. Az ilyen pörök a főlebbvitel-bíróságok által soron kívül intézendők el.

5. §. Mindaddig, amíg a katolikus önkormányzati szervezet legfelsőbb jóváhagyást nem nyer, a mostani jogállapot változatlanul fentartandó. Köteles azonban a vallás- és közoktatásügyi miniszter a jelen törvény kihirdetése után nyomban eljárni, a szervező gyűlés egybehívását legfelsőbb helyen kérelmezni, a jelen törvény alapján alkotandó új önkormányzati szervezeti szabályzat legfelsőbb jóváhagyásától számított egy éven belül pedig tartozik a vallás- és közoktatásügyi miniszter a vallás- és tanulmányi-alapot az önkormányzat kezelésébe átadni, a többi alapítványok átadását is fokozatosan eszközölni, alapul véve a legutolsó naptári évben készült vagyoni kimutatásokat és a létező leltárakat. Jogában áll a kath. önkormányzati szervezetnek valamilyen katolikus jellegűnek állított alap vagy alapítvány kiadását kívánni, működésbe lépésétől számított 15 éven túl azonban már csak rendes birói úton. A birói illetékesre és eljárásra a 4. szakasz végső bekezdésében foglaltak ezen keresetekre is kiterjednek.

6. §. A jelen törvény hatálya a társországok kivételével a Magyar birodalom egész területére kiterjed.

7. §. A törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter bízatik meg.

Jegyzetek a népnevelésről.

Sokan még ma sem rokonszenveznek a magyar tanítókkal.

Sok helyen nem a legjobb hírek szárnyalnak a népiskolák felől.

A magyar társadalom még ma sem tudja kellően értékelni a néptanítói állás fontosságát és magas szociális hivatását.

Ennek a kedvezőtlen megítélésnek sok egyebek mellett talán az is lehet az oka, hogy a miveltebb, tisztultabb, humánusabb felfogás ellenére elvétve a mi sorainkban is akad egy-egy pályatévészett alak, peregrinus, vagy még ennél is rosszabb, ki mint a Jókai népnevelője a botot tartja a leghatásosabb tanszernek és a *sírva* olvasatási módszert gyakorolja.

Ezek ellen a mészárosok ellen azonban magok a tanítók tiltakoznak legjobban, ezeket kell nekik elszigetelni legelőbb s ez az oka ennek a kis közleménynek, mely egy nagy biharországi iskoláról szól s melyet az illetők figyelmébe ajánlunk.

* * *

T...ban Biharországban a fiúiskolában valóságos rabszolga világ áll fenn.

Egy hónapjánál alig van régebben ezen iskola élén a tanítója és már is hirhedtette a nevét (Kíméletből elhallgatjuk) a községben, talán távolabbi körben is emberhez nem illő kegyetlenkedésével.

¹ 1883. évi XXX. t. c. 41. §.: „Az erdélyi részeken a kath. státus által fentartott és vezetett középiskolákra vonatkozólag mindazon jogok, melyeket eddig a katolikus státus gyakorolt, érintetlenül hagyatnak“.

V. ö. 1893. dec. 24-én 54061. sz. vallás- és közokt. min. rend. szabályzat az erdélyrészi róm. kath. státusnak az általa fentartott és vezetett középiskolákra vonatkozó hatásköre tárgyában. (1893. R. T. 2880.)

pogány eljárásával. Dacára annak, hogy ő neki részint úgyis, mint keresztyén anyaszentegyházunk egy látható tagjának s méginkább, mint hivatalos szolgájának a keresztyéni szeretetteljes bánásmód volna a kötelessége növendékeivel szemben: ő az ököljog brutálításával, bottal osztja a gyenge, a fejlődés minden irányában bölcs, szeretettel áthatott lelkületű nevelő és oktató segélyére várakozó növendékek között az igazságot. Ez az igazságszolgáltatás, bizony, gyakrabban mind a gyenge gyermeki testen támadt botnyomokkal, sőt... bizony, vérrel pecsétlődik meg.

Nem szándékom minden botütést feljegyezni, melynek a nyomában ártatlan lelkek fájdalomtól forró könnyzápóra áradt, csupán egy kirívó esetet jegyzek fel.

Folyó hó 6-án délelőtt a számtani táblánál reszketve állott egy gyermek s felelet közben egy számot letörölt, amelynek még a táblán kellett volna maradnia. Erre a keresztyén szeretetből kivetkőzött rabszolgatartó tanító többszörösen megverte pálcájával és addig ütötte, míg végre kilövelt az ártatlan vér a III. osztályos bűnös fejéből a táblára és a közeli ablak üvegre. Ez elég!

De jó lesz még megemlíteni, hogy a tanulókat szigorú, sanyargatott helyzetük arra kényszerítette az utóbbi időben, hogy a nadrágjukat illetékes helyén kitömjék. Mi más következménye lehetne ennek a verés s más büntetés logikájában gazdag nevelő előtt mint az, hogy: le a nadrággal! most már gyakoroljuk a számot, a 2, a 3 szorzótábláját a kimondhatatlan részeken.

Szív kell ám ahoz is, hogy dühöngés után a tanító jóévtággal megebédeljen, míg növendékei a gyűlölet barlangjában órák hosszág éhen, szomjan térdepeljenek. A XX. század nevelői eszközeihez tartoznak a mi tanítóink szakképzettsége szerint a térd alá rakott tengeriszem is, ami ha sikerre nem vezetne, a legbölcsebb paedagógiai érzék sugallata szerint kövecskedarabokkal is felcserélhető.

Igy a mi Biharországunkban. Csak egy fáj: hogy e jegyzetekben épen anyaszentegyházunkhoz tartozó tanítóról kell megemlékezni. Ilyen tanító kezén az iskolára alig gondolhatnak a gyermekek és szülék úgy, mint a szeretet és bölcsesség templomára. Az iskolának pedig templomnak kell lennie, hol a keresztyéni szeretet, türelem és bölcsesség sugall minden érzést s az vezeteti tettekre a kezeket is.

Ha az iskolaszéki elnökök és tagok hivatalukból, tisztségükben kifolyólag éber őrei, komoly munkásai óhajtanak lenni az egészséges, felemelő, vagy csak megbízható iskolai életnek, úgy minden rendelkezésükre álló eszközt fel kell használniok arra, hogy a cikkemben említett brutálítások kiűzessenek az iskolák falai közül. Minden iskolában a legnagyobb vigyázattal kell figyelniök arra, hogy az embertelenségek, pogány nevelési és oktatási eszközök és módok gyökeret ne verhessenek az iskolában, mert mi sem veszélyeztetni jobban a népnevelés és oktatás kitűzött nagyszerű célját, különösen ha e célt, mint a legtisztább keresztyéni célt tekintjük, mint épen az embertelen, szívtelen, kíméletlen brutálítások.

Különben, ha senki sem emelné fel szavát az iskolák falai között dühöngő vadságok, a nevelés-oktatási botorságok ellen, nekünk tanítóknak kell

kikövetelnünk minden kartársunktól, minden paedagógiai és didaktikai téren az érettséget, szakavatottságot, korszerűséget és humanitást.

Ha ezt nem tennék, minden körünkben lejátszódott félszégnek, a nevelés és oktatás magaslatos hivatása ellen elkövetett bűnnek, — történet legyen tudatossággal vagy tudatlanul, — részeseivé válánk. Ennek gyanúsításától is meg kell óvunk szép nevünket kartársakkal, vagy laikusokkal szemben egyaránt.

Ez is osztálytudatosságnak a tanítószeg egyeteméhez szóló parancsszava.

Szabó Lajos.

Levél a szerkesztőhöz.

— Csataldza. —

Nagytisztelű szerkesztő úr! Nagy elfoglaltságom mellett és sok munkáim között is (itt közbe szól érmelléki kedves Zsiga barátom: „amiket azonban soha sem végzesz el”), kezembe veszem azt a tollat, amelvről egykor azt tetszett irni, hogy kár hevertetni. Ma is az a válaszem reá, ami akkor volt, hogy kár kézbe venni. No de hát megint van valami mondani valóm.

Megboldogult diák koromban egy jó tanárom (Benő János, előbb minorita szerzetes, később Kisújszálláson református tanár) egyszer így szólt hozzám: fordítsd fiam magyarra ezt: „ex omnibus aliquot, ex toto nihil”. Akkor már derengett bennem valami a régi anekdoták felől. Tehát lefordítottam: „mindenkiből lesz valami, de a töből semmi”. A Benő János részéről történet értekezést hallgatásba veszem. Hanem hát én hittem a dolgot. Főként, miután valaki azt is megmagyarázta nekem, hogy a tónak 40 éves korában jön meg az esze.

Szegény tót! — Így sajnálkoztam.

Ma már azonban nem teszem. Azért nevezetesen, mert kénytelen vagyok átlátni, hogy különb ember a tót, mint én vagyok. Tetszik érteni? közeledem a 40 évhez, vagy az közeledik felém?

Egyszóval: nagyon szeretem a verseket. Természetesen csak a jókat. Ebből jön aztán az, hogy az én csendes parochiámon, így tél idején, minden este „felolvasó-estély” van. Olvassuk a költőket. Arany, Tompa, Petőfi, Kerényi, Szabolcska stb... sorba jönnek. Kettős a cél s kettős eredményt érek el vele. Akár én olvasok, akár tanítóink felolvasását hallgatom: napi munka közben kifáradt idegeim megpihennek. Ez az első. A pihenés mindig jó s ha valaki valakit, vagy valamit megpihentet, az derék ember. Én tehát derék ember vagyok. Mert magamon kívül mást is megpihentetek. Kiss Józseftől tanultam: „Napi munka után intsen nekünk óra... egy kis hallgatóra”. Hát így aztán csend van a háznál.

Félreértések kikerülése végett megírom, hogy nem szölok én Tompával:

„Nem vagy többé lágy szellő, de szél,
Sőt olykor, — ha nyelvecskéd megered:
Zivatarnak tart a ház tégedet!”

Nem panaszkodom. Mert így van ez rendén. Így van rend a ház körül. Rend: mely épen úgy köte-

lezi az utolsó cselédel, mint a tiszteletes urat. Bezzeg, ha szeretett esperesünk is „úgy“ tudna csataldzsázni, akkor az egyházmegyénkben is rend volna. Most aztán jöhetne a sok „volna“. Többek között: Zsiga barátunk nem lett „volna“ kénytelen június 24-én Érmihályfalván azt a szomorú jelentést tenni, hogy 40 lelkész közül valami 16 tett eleget a kötelességének. Már t. i. a kálvineumi-pénzek befizetése körül. (Így jön azonban ki, hogy az elsők lesznek utolsókká.) Másik: ha „volna“ egy kis jóakarát bennünk, akkor 4–5 éven keresztül nem olvasnánk ingyen egy lapot! De nem írom tovább, mert még magamra haragítom az én kartársaimat s csataldzsázni nem akaró esperesemet. Amitől pedig az Isten őrizzen.

Hanem hát Csataldzsa! No meg hogy javíthatatlan versolvasó vagyok! A gyűlés előtti estén ismét olvastunk. A többek között egy költeményt. A címe: „Plevna“. Ha nem mondom is: mindenki tudni fogja, hogy ki írta. ... A Haemus ormán s a Dunánál egy vitéz nép harcolt. A költő nem érezte magát erősnek arra, hogy a „hős rokon“ nevét méltóan dicsőítse, mert:

Az én múzsám — kisebb magánál —
A porban játszik, ott dalol“.

Hát akkor, hogy szálljak én abba a magasba, hogy a leverő félben levő nép nagy hőseiről írjak? Plevnánál győztek a hősök. Ezért a szó a költő ajkán: „Csak diadalra!... csak tovább!“ Ezért a világnak szóló figyelmeztetés:

„... e zászlónak dicsőség!
Magyar ajakról kétszeres!“

„Magyar embernek kétszeres“. Nagytiszteletű szerkesztő úr! Ne vegyük le napirendről a török árvák és özvegyek segélyezésének ügyét. Főtiszteletű püspök úrnak is szolgálatot teszünk vele, ha nem egy pár koronát kell majd küldenie. S ha győzelem reménye nélkül azt mondják a hősök:

„Szabad, egy még érző tetemnek

Sirig szeretni a honát...“ mi meg azt mondjuk: magunkat tiszteljük meg, midőn titeket valamivel megsegítünk.

Hát így történt meg aztán az, hogy az érmihályfalvai értekezletet követő ebéd alatt 3 korona 26 fillért tudtam összeszedni a rombadólt hős testvér szerencsétleneinek javára. Midőn ezt az összeget nagytiszteletű szerkesztő úrnak rendelkezésére bocsátom, vagyok nagytiszteletű szerkesztő úr kiváló tisztelője **Kölyvi.**

IRODALOM.

Értesítés! Megjelent s a református egyház Sajtóügyi Bizottságánál (Debreczen, Kossuth-utca 75.) most már kapható: Uray Sándor debreceni református lelkész két, belmissziói irányú könyve. „A boldogságról“ elmélkedések s azokhoz fűzött rövid fohászok Máté V. 1–12. alapján. Ára 2 korona. — „Bibliai Képcsarnok“, útjelző a Szentíráshoz (rövid magyarázatok, függelékül énekek s vallásos költemények) — ára 4 korona. Mindkettő csinos vászon-

kötésben. A D. P. Lap előfizetőinek kedvezmény: ha mindkét mű egyszerre megrendeltetik, 6 korona helyett 5 korona, a pénz előleges beküldése esetén portómentesen kapják a megrendelők.

Jövő Nemzedék. E sokat jelentő címen érdekes folyóiratot indított meg *Ember* János Pécsen. A folyóirat a mainál különb, jobb örömteljesebb életre képes nemzedék kifejlődését azzal kívánja szolgálni, hogy hozzáférhetőbb modorban, jórészt elbeszélések, példák, epizódok keretében mutat rá a magán és köznevelés feladataira, eszközeire, tényezőire. A nevelési ismereteknek ez a tárgyalásmódja egészen új a magyar oktatásügyi organumokban. — A folyóirat január havi kettős száma a következő önálló közleményeket tartalmazza: *Korai cseresznye.* A gyermek koravénülését előmozdító dolgokról szól. — *Az anya az anyai önfeláldozás figyelembe vételére buzdít.* — *Az arany-ökör* a pénzzel való bánásra nevelés problémáját hozza szóba. — *A Rétermettség* c. cikk a tehetség és kötelesség harmoniájának szükségességéről szól. — *A Mozi-láz* — a mozgó színháznak a köznevelés céljainak szolgálatába állítását szorgalmazza. — *A Jakab* című közlemény a moralizálás hiábavalóságát illusztrálja. — *A Jeles* — *az nincs* című közlemény a tanulás módjára ad utasításokat. — *A Hej tollu, liba tollu* című cikk az írás-olvasásban elért nagy haladásról szól. — A közlemények egytől-egyig érdekesen, a figyelmet lekötő módon vannak megírva. Eltalálják az utat a szülők szívéhez és elméjéhez. — A hetenkint megjelenő igen szép kiállítású folyóirat előfizetési ára egész évre 8, fél-évre 4 korona. Kiadóhivatal: Pécs, József-utca 31.

KÜLÖNFÉLÉK.

A kath. autonómia. Sokszor elmondtuk már erről a fontos ügyről a nézetünket, röviden elmondjuk most is. Mi a kath. autonómiát helyi egyházközségi, egyházmegyei és országos vonatkozásokban tekintjük és megvalósítását egyéb okok mellett azért is kívánatosnak tartjuk, hogy az állam egyoldalú felekezeti jellegétől valahára megszabadíttassék. Ma az állam tisztán kath. felekezeti jellegű, anélkül, hogy az állam ezen jellegének a kath. egyházba tartozó nem magyar nyelvű hívők megnyerésére, hűségének biztosítására valami hasznát láthatná. Elég legyen példának az új magyar görög katolikus püspökség kath. papjaira rámutatni. Az idegen nemzetiségű és nem magyar katolikusokra, fájdalom, nincs az állam égisze alatt álló és államvagyonból dotált, kiváltságos róm. kath. egyháznak semmi hatása. A szent László-alapította püspökségek magyar vér és törvények által védett, fentartott uradalmi idegen, államellenes nemzetiségi célokat szolgálnak. Még az is megtörténik, hogy egyoldalú felekezetiesség miatt a magyar kath. hívek is ellentétbe kerülnek az állam törvényeivel, érdekeivel. Barkóczy báró példaadása óta rendre megtagadják

a felek a házassági anyakönyv aláírását s még rosszabb is történik. A katolikusok többségi nyomásához hozzá járul az állam támogatása és ereje is, legtöbbször a felekezeti béke felbontására, de gyakran egyenesen a magyarság meggyengítésére és a magyar állam érdekeinek ellenére is. Hogyne üdvözölnénk hát mi minden tisztességes és elfogadható kísérletet arra nézve, hogy az állam ettől a veszedelemtől minél hamarébb megszabadítsák s hogy a szabadság és önkormányzat elveinek a kath. egyházban is érvény szerzessék? Még annak sem vagyunk ellenségei, ha a kath. egyház használatában lévő, de az állam kétségtelen tulajdonát képező javak vagy még inkább ezek jövedelme, ennek az autonomiának — addig, amíg az állam és egyház elválásának ideje eljön, — rendelkezésére bocsáttatnak. Az ellen sincs kifogásunk, ha a javadalmas plébánusokat főpapokat, apátokat ez az autonomia maga jelöli ki s terjeszt fel minden állásra 3 jelöltet a püspök és a miniszter elé, ki azok közül a koronának kinevezésre ajánljon. Így történik ma ez a nemzetiségi egyházakkal is. A magyar katolikusok csak nem lesznek rosszabbak náluk. A miniszternek és a királynak azonban jogának kell arra nézve is lenni, hogy ismételt próba után a jelöltektől eltekinthessen s egészen mást nevezhessen ki. Azt hiszem, hogy e tekintetben nem is lenne közöttünk nagyobb ellentét. Az összeütközés más ponton támad. Ott, ahol a javadalom kezeléséről van szó. Ezek a bármi néven nevezett egyházi javak, amennyiben az állam azok kezelését nem kívánja maga átvenni (ezt mi feltétlenül elengedhetetlennek tartjuk) és a tényleges birtoklás helyett, csak a megállapított jövedelmet fogná folyósítani — szerintünk a különböző helyi, megye és országos autonomikus testületeknek adatnának át. Az egyházközségi autonomia kezelné a helyi egyház fentartására szolgáló alapokat, javakat. Az egyházmegyei a püspökök birtokait. (Ilyen megyéknek tekintetnénk az egyes szerzetrendek is.) Az egész felett állna az országos autonomikus testület. Ilyen autonomiát az állam természetes ellenőrzése és a teljes valláseggyenlőségi és viszonyossági elvek alatt elképzelhetőnek tartunk. Ezek a valláseggyenlőségi és viszonyossági elvek pedig azt követelik, hogy az állam eddig adott segélyei felszámításával a többi bevett egyháznak is aránylag annyit adjon, amennyit a katolikusoknak, a mi számításunk szerint a magyar református egyháznak 500.000.000 koronát. És pedig adja ez összegnek, amennyiben a katolikusoknak is csak járadékot adand, a megállapított összeg kamatát, amennyiben őket az illető javak kezelésében meghagyja, adja ezt nekünk is alapítvány gyanánt. Vagy amennyiben azt nekik teljesen rendelkezésükre bocsátja: adja nekünk is véglegesen. Ez az osztó igazság. Ez a megnyugtató rendezés, az

állam és egyház elválásáig. Az a kísérletezés azonban, amely a közölt javaslat-tervezetben megnyilvánul, nem hoz megnyugtatót. Az állam kezelése alatt álló javakat, iskolákat a mai veszedelmes helyzetben az állam érdekei ellenére kiszolgáltatja. Az államot meggyengíti, mint egészet s nem erősíti meg alkotóelemeinek okos felsegítése és elrendezése által sem. Meghagyja az állam eddigi egyoldalú felekezeti jellegét, sőt még előmozdítja azt. Dezaúválja eddigi politikáját s oktalanul nyílt kérdésnek minősít régen elintézett pereket. Zavarba hoz bennünket, hogy kit tekintünk az állam és hazafiság igazi képviselőinek, Eötvöst és utódait-e, kik a budapesti egyetem állami jellegét védték, vagy gróf Zichy Jánost-e, ki elődeit megtagadta és ezzel a javaslattal meg is bélyegezte. És ha még legalább igazi autonomiát adna, ha a szabadság és önkormányzat elveit szolgálná. Egy magyar autonomikus egyháztól még a sokszor gyenge és nemzetietlen állammal szemben is sokat várhatnánk. De kielégítetlenül hagyja ott is az igényeket. Elárul, kiszolgáltat, megcsal mindenkit. Nem, ez a még bölcsőjében törvénytelennek bélyegzett tervezet elfogadhatatlan. Hogy elfogadtassék, tiltja az állam érdeke, a felekezeti viszonyosság és egyenlőség követelménye és a magyar kath. nemzeti egyház eszméje. Hiszen talán ez volna minden igaz magyar előtt a végső cél, az erős magyar református nemzeti egyház mellett a még erősebb magyar róm. kath. nemzeti egyház.

Kiss Ferenc theologiai tanár. A debreceni kollégiumnak az újonnan felállított belmissiói tanszékre megválasztott tanára az elmúlt héten kezdte meg előadásait. Ezeket a theol. I. számú tanteremben és az Oratoriumban fogja tartani. Előadásai iránt a legnagyobb érdeklődés nyilvánul és hallgatóinak száma felül van a 100-on. Itt említjük meg, hogy külön belmissiói tanszék még a külföldön sincs szervezve s a konventi tanterv-követelte VI-ik theologiai tanszék felállítására a többi hazai akadémiákon is csak most van folyamatban vagy éppen csak későbbben fog megtörténni. Kiss Ferenc tehát más kerületbeli hallgatókra is számíthat.

Erdős Károly magántanár előadása. A debreceni theol. akadémia újonnan képesített magántanára. Erdős Károly hétfőn, február hó 10-én, d. e. 11 órakor tartotta magántanári próba előadását a kollégium VI-ik számú tantermében. Ez a terem volt színhelye régen az iskolai ünnepélyeknek s különösebben a főiskolai Irodalmi Önképző-kör díszes évszázó ünnepélyeinek s a Jogász Segélyegylet, főiskolai Olvasó-Egylet nagy tömegeket mozgató választásainak. De ezek az ünnepélyek és választások sem estek meg nagyobb és fényesebb közönség előtt, mint amilyen az Erdős Károly bemutató előadásán megjelent. Ott volt főtisztelétű püspök úr, az akadémiai tanárok és

az ifjúság csaknem teljes számmal. Még a lelkészi kar képviselőit is ott láttuk. Csiky Lajos theol. dékán mutatta be az új magántanárt, aki előadása tárgyául Bullinger Henrik és Fehértai János levelezését választotta. Az előadást, mely csaknem ötnegyed órán át tartott, feszült figyelemmel kísérte és éljenekkel jutalmazta a hálás közönség. A figyelmet és méltánylást megérdemelte a tárgy is, meg az előadás maga is. Erdős Károly nemcsak szerencsés kezű kutató, világos, minden szóvirágtól tartózkodó író, hanem még ezen felül jó előadó is, kinek hanganyagja sem hiányzik. Meg is érdemelte a barátságos szerencsekívánatokat, amikkel elhalmozták őt is, a boldog apát is. A helyi lapok is elküldték riportereiket a főiskola ünnepére és rokonszenves hangon emlékeztek meg a debreceni theol. akadémia szép ünnepéről, Erdős Károly theol. magántanáráról, kinek előadását lapunk olvasóinak is lesz alkalmunk bemutatni. Itt említjük meg, hogy a kötet számba menő doktori értekezéscélvel nagy feltűnést keltett *dr. Varga Zsigmond* is docensi állást kapott a kolozsvári theol. fakultáson.

— **Az új államtitkár.** E címen megjelent közleményünket hosszasan kommentálja a Pesti Hírlap. Az ú. n. felekezeti korlátokon meglehetősen túlhelyezkedett ó-liberálisoknak ez a nagytekintélyű szócsöve és képviselője különösnek találja, hogy a *D. P. L.* nem támadja a kormányt a dr. Jankovich Béla kinevezetése miatt. Nem támadja, holott az új államtitkár kath. vallású s az immár több évtizedes gyakorlat szerint míg egyfelől a kultuszminiszter *csak katolikus lehet*, államtitkárává *rendesen protestáns szokott* kinevezeteni. Ehez az államtitkársághoz a protestánsoknak tehát kvázi joguk is van. Mi ezt a gyakorlatot mind az államra, mind ránk veszedelmesnek tartjuk, érvényét nem ismerjük el, a Jankovich kinevezetésével pedig formailag is felbontottnak nyilvánítjuk. Szerintünk lehetetlen többé, hogy az egyházak az államban államot alkothassanak s az állam lételét ilyen mesterséges egyensúlyozási kísérletekkel kelljen biztosítani. Mi nyíltan követeljük, hogy a miniszterek és az ország főbb emberei nem vallásuk, vagy születésük, hanem egyedül érdemeik, képességük és hivatásuk alapján választassanak és neveztessenek ki. Ez alapon bíraltuk el a Jankovich kinevezetését is s n egnyugodtunk abban sok számú felekezeti sérelmeink és még több kielégítetlen jogos igényeink dacára. Ez a megnyugvás azonban nem azt teszi, hogy sérelmeinket nem kívánjuk megorvosoltatni és arról, ami minket jogosan megillet, le akarunk mondani. Sőt. Most azonban, hogy a minden felekezeti korlátokon túlemelkedő, ó-liberális Pesti Hírlap ez alkalmat használja fel arra, hogy minket, magyar reformátusokat kigúnyoljon, még is csodálkozunk egy kicsit. Mi kevesebben vagyunk, mint a magyar

róm. katolikusok (nem olyan sokkal!), a koalíció óta egyébként gyengébbek is vagyunk (voltunk valamikor erősebbek is); de ösztöneink és szellemünk most is jó és ránk legkevesebb panasz a magyar államnak lehet, melynek érdekeit a felekezeti érdekeknek is elébe tesszük és az igazi liberális iránynak, melyhez törhetetlen hűséggel szolgálunk most is.

Zong János. A debreceni református egyház egyik legrégebb s legképzettebb tanítójának nevét foglaljuk most gyászkeretbe. Zong János Miklós-utcai leánytanító, hosszas, évek óta tartó s többször meg-megújuló betegség után e hó 10-én, 55 éves korában jobb létre szenderült. Gyökeres debreceni ember volt. Itt született 1858 december 27-én, János napján. Iskoláit a kollégiumban végezte; majd a nagy alapítványozó Vecsey-családnál volt sokáig házi nevelő. Ezután a debreceni egyház hívta meg tanítójául a kiváló képzettségű, eleven észjárású ifjút, kinek megnyerő modora, a gyermekekkel valami csodálatos melegséggel s szeretettel érintkező tanítás módja: előljárók, szülők s tanítványok becsülését s elismerését egyaránt megszereztek számára. Az iskolai életen kívül élénk részt vett a közügyekben is. Évtizedek óta tagja a presbiteriumnak. 25 évig volt lelkes tagja a városi dalárdának. — A függetlenségi körben jegyzősködött ugyancsak évtizedekig. — Hogy munkásságát s érdemeit egyháza mint méltányolta, bizonyosság arra az a körülmény, hogy az Ispotályi iskolától, ahol fiúkat tanított, csakhamar áthelyezték a Miklós-utcai iskolához, ahol a III. és IV. leányosztályok vezetését bízták reá; amiről tudjuk, hogy csak érdemesebb tanítók osztályrésze szokott lenni. Családi élete ragyogó tükröre volt a keresztyén ember otthoni életének. Első neje volt Kálmán Mária, kivel 22 évig élt; ebből a házasságából származtak gyermekei: Irma, Köpeczi Károly református lelkész neje; Ferenc és Miklós, mindketten kántortanítók. Második neje s betegségében hű gondviselője, most özvegye Szőke Róza, b. e. Kiss Áron püspök unokahuga. Haláláról a debreceni egyház ezt a gyászjelentést adta ki: „A debreceni református egyház sajnálattal jelenti, Zong János Miklós-utcai református leányiskolai tanítónak folyó évi február hó 10-én, délelőtt 10 órakor, életének 55-ik, tanítói buzgó működésének 30-ik évében történt gyászos elhunytát. A megboldogult földi részeit folyó évi február hó 12-én, szerdán délután 3 órakor a Miklós-utcai leányiskola épületében tartandó ima után a Kossuth-utcai temetőben fogtak nyugalomra tételni. Debrecen, 1912 február 11. Az elnökség. A B. F. R. A.”

Az egyetemes konvent központi irodájától értesülünk, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter február 10-én utalványozta ki a lelkészi korpótlékokat a folyó év első felére. A református lelkészek részére folyósított a miniszter az illetékes püspökök kezeihez a dunamelléki egyházkerületben 37,748, a dunántúliban 57,524, a tiszáninneniben 84,319, a tiszántúliban 115,909, az erdélyiben 114,098, együtt 403,598 koronát. A miniszter kimutatásában csak a kongruás és a 2400 koronával kisebb javadalmú lelkészek van-

nak felvéve és a kiutalt összeggel a lelkészek javadalma csak 2400 koronáig egészített ki. Az egyetemes konvent azonban saját alapjaiból még 180,000 koronát bocsát a kerületek rendelkezésére oly célból, hogy minden lelkész javadalmának összegére való tekintet nélkül részesülhessen öt évi szolgálat után egy 400, tíz évi szolgálat után két, egyenként 400 koronás korpótlékban. A 2400 koronánál kisebb javadalmú lelkészek korpótléka tehát már a kerületi pénztárakban van, a nagyobb javadalmú lelkészek korpótlékát pedig az egyetemes konvent az utalványozási jegyzékek elkészülte után néhány nap múlva folyósítja. A nyugták kiállítására a lelkészek tájékoztatást és részletes hiradást várjanak.

— **A magyarság a délvidéken.** (Levél a szerkesztőhöz.) Nagytiszteletű szeretett tanár úr! A „Debreceni Protestáns Lapot”, nem tudom miért, nem kapom. Az első köteget, — melyben 4. szám volt becsomagolva — köszönettel vettem. A febr. 2-iki számot már a posta nem hozta. Árkossy tanító úr Szapáryfalváról írt valami kis tudósítást felét beiktatásomról. Még azt nem olvastuk. Valóban, mint nagyt. tanár úr hozzám írott levelében említeni is méltóztatott, itt az oláhság veszedelmes gyűrűjében fontos nemzeti hivatás vár reám is. Ha megengedi, nagyt. tanár úr, röviden vázolom azokat a körülményeket, melyeket kell, hogy ébren tartsanak minden hazafiásan gondolkozó kálvinista papot itt a délvidéken, ahol a magyarságot elenyésző csekély számban képviseljük. A bunyaszekszárdiak 46 év óta laknak itt az oláh községek közé beékelve és bizony bizony itt meg kell tudni harcolni az ellenünk oly gyakran jövő oláh áramlatokkal, melyek a szomszédos, határos kb. 10–12 tiszta román községekből csapódnak felénk. Sokszor sejtelmek fognak el, mintha előre látnám a kis magyar község elpusztulását. Igaz ugyan, hogy az a 46 év nagyon rövid idő ahhoz, hogy egy nemzet — még ha magyar is — elveszítse faji jellegét. De én úgy látom, hogy századok múlva, ha a kormány valamit nem tesz érdekében, elveszíti. Épen ezért egy hosszú kérvényt készítettem a földművelésügyi miniszter úrhoz a tőlünk mintegy 15 kilométer távolságnyra délre fekvő Bégamonostor telepített szintiszta református magyar községhez leendő áttelepítésünk ügyében. Az egész község rajongó örömmel írta alá a kérvényt. Mikor én ezt láttam, hogy maga a község is szabadulni kíván az erdők közül ki a szabadba, úgy gondoltam jónak: megkeresem nagytiszteletű urat, hogy lenne szíves ezen írásból egyet-mást leközölni a Debr. Prot. Lap-ban, hát hogyha felhangzik egy-két akkord ezekből a sorokból oda, ahol tudnának tenni érdekünkben valamit. — Én úgy gondolom, hogyha nagytiszteletű tanár úr a szokott, erős magyarságával a bunyaszekszárdiak óhaját a lapunkban is szóvá tenné, használna ügyünknek.

Akik nem ismerik helyzetünket, furcsának találhatják azt, hogy amikor mi kérjük Bégamonostorra való áttelepítésünket, ugyanakkor az itt Bunyaszekszárdon felépítendő templomunk gyűjtésére az országos mozgalmat ma-holnap megkezdjük. Igen! már a főtiszteletű Püspök úr esdő szövegére alá

is írta szegény egyházunknak a magyar református-ság meleg pártfogásába való ajánlását, csak még a belügyminiszteri engedélyt várjuk. Úgy tervezzük a dolgot, hogy a módosabb alföldi ecclessiákba magam megyek el a nyáron predikálgatni, templomunk céljára gyűjteni, kéregetni. Ha esetleg, — amit nehezen hiszünk, — az áttelepítés megtörténne, nem baj, Bégamonostoron sincs rendes templom. Fölépítenénk ott a gyűjtött pénzből a templomot. Mert hiszen, ha mindenütt szükség volna is egy református magyar templomra széles e világon, itt Krassószörényben kétszeresen szükség van. Szükség van a magyarság terjeszkedése szempontjából. Hejh, Istenem! de kevesen vagyunk itt magyarok! A Béga mellett Igazfalva, Bodófalva, Szapáryfalva és a kis Bégamonostor telepített magyar, jórésztben református községek szerencsés fekvésüknél és az említett községeknek egymáshoz való közelségüknél fogva már szembe tudnak szállni a számbelileg túlsúlyban levő oláh községekkel. Erősek már úgy gazdasági, mint faji, nemzeti tekintetben, mert együtt vannak. De mi itt el vagyunk dugva a hegyek, erdők közé és amellet nagyon szegények vagyunk. 400 és egyné-kány holdnyi területet művel a 75 magyar család. Ezen a nem neki alakult hegyes-völgyes földön alig tud annyit keresni, hogy az adóját becsületesen kifizethesse. Nincs köves útunk sem. Bezzeg van a román községeknek! Se uraságunk, ahol napszámlaikkal a különben munkás, dolgos magyarok kereshetnének valamit. Az egész faluról leri a szegénység! Idejövetelem óta — valahányszor templomunk vonat nélkül való falára vetem szeméimet — óh, hányszor fogott el már borongó búsulás! Istenem! hogy lehet ezt a maroknyi magyarságot majdnem egy félszázad óta ennyire árván hagyni! Égbe kiáltó nagy bűn meg nem hallani s meg nem érteni e szegény árva nép könyörgését! Pedig, hogy van miért könyörögniök, azt csak az érzi, aki köztük él! És már érzem, pedig egy és fél hónapja vagyok papjuk szegényeknek! A bunyaszekszárdiak sohasem részesültek a kormány atyai támogatásában. Hiába kértek szántóföldet a kincstártól — pedig körül vagyunk véve kincstári földdel —, sohasem kaptak még választ sem kérelmükre; mintha nem is Magyarország magyar polgárai lennének! Mi ennek az oka? A magyarnak a magyarral való nemtörődömsége, nembánomsága! Az volna most a kormánynak a legelső teendője velünk szemben, hogy vagy telepítsen még hozzánk magyarokat s adjon szántóföldnek való erdőt elegendőt és építendő templomunkra tetemes segílyt utaljon ki, hogy erősebbekké, gazdagabbakká legyünk, vagy ami a legüdvösebb volna, telepítsen át bennünket a Béga mentére a sík, egyenes földre valamelyik telepített magyar községhez, legcélszerűbb volna Bégamonostorhoz. Ha ezek közül valamelyik változás bekövetkeznék, úgy rajtunk sem a szegénység, sem a románság diadalmat nem venne sohasem! Ellenkező esetben, jusson eszébe a kormánynak, a magyar kormánynak, Bunyaszekszárd azoknak a volt magyar községeknek a sorsára jut, melyek alig észrevehetően eloláhosodtak. És hogyha kérelmünket megint félre dobja a kormány, nagy idővel kevesebb lesz egy magyar községgel nagy Magyarországon. Mert ott, ahol már a szép magyar csárdás táncot felváltja az ugrálós tánc s ahol a gyönyörű-

séges magyar dalok köze belevegyül a román nóta, baj van, ezek már egy-egy lépés a lassankint való elrománosodás felé! Akinek füle vagy a hallásra, meghallja ezt! Nagytiszteletű tanár úrnak vagyok kitűnő tisztelettel s tanítványi szeretettel, alázatos szolgája: *Gyökössy József*, református lelkész.

A törökszentmiklósiak szövetkezete. A Hangyának egyik legrégebb, legnagyobb s legjobb szövetkezete a törökszentmiklósi. 1900-ban nyílt meg s azóta mindig mintaképe volt a tagok érdekeit becsülettel szolgáló erős, a Hangyához ragaszkodó szövetkezeteknek. Befizetett alaptőkéje több mint 21.000 korona. Tartalékalapja 12,840 korona. Ingatlanának értéke 7400 korona, adóssága nincs, sőt a református egyházközséget állandóan tudja támogatni kölcsönrel. A kezdetben 40,000 korona forgalom a múlt évben már felemelkedett 110,000 koronára. Árúszükségletét teljesen a Hangyánál fedezi, a központhoz való ragaszkodásáról tehát kétségbevonhatatlan bizonyítékot szolgáltat. A szövetkezet sikereiért a legtöbb elismerés Kutas Bálint református lelkész, elnököt illeti meg. Kutas Bálint nagy szociális érzékével a nép anyagi és erkölcsi boldogulására irányuló munkájával messze kimagaslik a szövetkezeti férfiak sorából. Szövetkezetének fejlesztésére irányuló önzetlen, buzgó munkája különben évek sora óta közismert a magyar szövetkezők nap-nap után szaporodó táborában.

Bőjti előadások. Szatmárról vesszük a híret, hogy dr. Kovács István, a szatmári református egyház fáradhatatlan buzgóságú lelkésze, a bőjti időszakban hat előadást tart, különösen nők számára, a nőiskola új tornatermében, hetenkint kedden d. u. 4 órakor. Az előadás-sorozat címe „Krisztus királyságáról”. Beosztásuk a következő: I. február 11-én: Krisztus a lelkiismeret királya. II. február 18-án: Krisztus az akarat királya. III. február 25-én: Krisztus a szív királya. IV. március 4-én: Krisztus a család királya. V. március 11-én: Krisztus az egyház királya. VI. március 18-án: Krisztus a világ királya.

Egy püspök a búcsúk ellen. Temesvárról jelentik, hogy Glattfelder Gyula dr. csanádi püspök átiratot intézett Temes megye alispánjához, akit arra kér, hogy a megye területén levő római katolikus községekben rendőrileg tiltsa meg a búcsúk alkalmával már szokássá vált mulatságokat és dáridókat. Az átirat szerint ezek már nem is mulatságok, hanem való ággal bachanáliák. A búcsú alkalmával két-három napig tartó dáridók a bűn és erkölestelenség fertője; az ilyen búcsúi mulatságok rendszeren nagyobb szabású véres verekedésekkel szoktak végződni. De ilyen alkalmakkor a nép két-három napig el van vonva a rendes munkától, ami különösen a szegény népnél nagy anyagi károsodást jelent. A püspök különösen a németajkú községek ellen kel ki. A sváb községekben a búcsúi mulatozás (kirváj) túlmegy a tisztesség határán. A püspök arra kéri az alispáni hivatalt, intézkedjék abban az irányban, hogy a búcsú első napján a körcsma csak tíz óráig legyen

nyitva, a tizenöt éven aluli gyermekeket tartsák ezután szigorúan távol a körcsmák látogatásától, a három napig tartó iskolai szünetek pedig maradjanak el. Glattfelder püspök ugyanilyen átiratot intézett az egyházmegyéjének területéhez tartozó valamennyi alispáni hivatalhoz.

Vitéz János 1827–1913. Meghalt a szabolcsi egyházmegye nesztorá, a Debreceni Protestáns Lap legrégebb előfizetője Vitéz János volt kemecsei lelkész, író, a kötelességteljesítés mintaképe, a derült világnézletű bölcs, tudós papi ember. Elhunytát a következő gyászlevél jelenti: „Az elválás mindig csak bús lehet”. Ennek végtelen fájó érzésével siratjuk a legjobb, legszeretőbb férjet, édes jó apánkat, testvér, rokont „Egy igaz emberi, ki Istentől lett küldve”. Vitéz János nyugalmazott református lelkész, árvagyámpénztárnok „Aki jött bizonyosságul, hogy tanuskodják a világosságról, hogy mindent higgyenek ő általa”. A mai napon, január 28-án elköltözött 91-ik, boldog házassága 64-ik évében „A mennyei atyához helyet készíteni számunkra”. Drága porrészeit január hó 31-én délelőtti 11 órakor Sajó-Vámoson adjuk át az anyaföldnek. Sajó-Senye, 1913 január 28-án. Bánatos özvegye: Kovács Zsófia. Leányai: Julianna, özv. Hegedüs Sándorné. Anna, Hrabovszky Józsefné. Testvére: Vitéz Sándor. Unokaöccse és huga: Vitéz Lajos, Vitéz Mária családjaikkal. Bodnár Béla, Bodnár István családjaikkal. „Hű voltál, tied az élet koronája”.

Feleős szerkesztő: FERENCZY GYULA Dr.

Munkatársak: Soltész Elemér, dr. Veress István.

Pályázat.

A viski református egyházban megürült tanítói állásra pályázatot hirdetnek.

Az állás javadalma: a) Tisztességes lakás kerítellyel. b) Pénz az egyház pénztárából havi előleges részletekben 7:0 korona. c) Állami fizetékiegészítés 200 kor. d) Hét öl kemény tűzifa helybe szállítva. e) Az álláshoz kötött egyházi jegyzőségért és énekkar vezetésért 100 kor. f) Törvényes korpótlék az államtól.

Kötelesség az I. vegyes osztály tanítása, az egyházi jegyzőség, az énekkar vezetése és szükség esetén a kántor helyettesítése.

Az állás a választás után azonnal elfoglalandó.

A pályázati kérvények folyó évi február 18-ig alulírotthoz Viskre (Máramaros vármegye) küldendők.

Pályázhatnak okleveles férfi-tanítók.

Kelt Viskén, 1913 február 3.

Mikó Imre,
ref. lelkész.

Pályázat.

A debreceni református egyház tanítónőképző-intézetének igazgatótanácsa pályázatot hirdet egy tanszékre, melyhez a természetrajznak, gazdaságtannak, slőjdnek és esetleg a mennyiségtanak tanítása van kötve.

Pályázhatnak a mennyiségtanra és természet-tudományokra tanítónőképző-intézeti, esetleg közép-

iskolai vagy legalább polgári iskolai képesítéssel bíró református vallású nők. A megválasztott — ha ezzel még nem bírna, — köteles megszerezni a gazdaságtan és slöjd tanítására jogosító képesítést is.

Fizetése, minthogy a megválasztott a miniszteri rendelet értelmében kezdetben mint segédtanár fog alkalmaztatni, az egyház pénztárából 1000 (egyezer) korona s az állami fizetéskiegészítésből szintén 1000 (egyezer) korona s megfelelő (t. i. a mindenkori törzsfizetésnek egy negyedrésze) lakáspénz s 200 (kettőszáz) korona ötödéves korpótlék (illetőleg, ha a megválasztott polgári iskolai képesítéssel bír, csak 120 korona korpótlék).

A megválasztott a szolgálati idő arányában lép elő a magasabb fizetési osztályokba.

A pályázati kérvények keresztlevéllel, oklevéllel, erkölcsi- és orvosi bizonyítvánnyal felszerelve, esetleges szolgálati bizonyítvánnyal, az igazgatótanácshoz címezve, 1913 május 31-ik napjáig az igazgatóságához küldendők be.

Az állás 1913 szeptember 1-én elfoglalandó.

Könyves Tóth Kálmán,
igazgatótanácsi elnök.

Nagy Gyula,
igazgató.

Pályázati hirdetés.

Az akli református egyház tanítói és előkönyörgői állásra református okleveles tanítók hivatnak a folyó évi március 2-ára beküldendő pályázattal. Fizetése: 1. 40 véka búza váltsága 120 korona, 15 köböl bor váltsága 30 korona, 15 kötés szőlő váltsága 6 korona, 10 szekér széna váltsága 60 korona, 5 hold föld, két kert, ismét 1 hold a telek lábában s a temető fűtermése; tandíjváltság 140 korona s az államtól állami fizetéskiegészítés 485 korona. Előkönyörgői fizetés: 20 véka búza váltsága 60 korona, 4 köböl bor 8 kor.; szőlőváltság 4 kötés után 1 kor. 60 fillér, 4 szekér széna 24 korona és 5 hold föld hasznobére.

A saját költségükön megjelenő pályázók előnyben részesülnek.

Nevetlenfalú, 1913 február 11.

Szentpétery Pál,
reform. lelkész.

Pályázat.

A tamásváraljai református egyházban megüresedett kántortanítói állásra pályázat hirdettetik. Az állás javadalma: a) lakás kerttel, b) az egyház pénztárából 40 kor., c) föld jöve-

delme 9 kor. 50 fillér, d) termények értéke pénzül 297 kor. 40 fillér, e) tandíj 192 kor. 60 fillér, f) stóla 16 kor., g) napszám 10 kor., h) államszegély ezer koronáig 436 kor., i) ismétlősök tanításáért 40 korona korpótlék az államtól.

Kötelesség az I–VI. vegyes elemi osztály és ismétlősök egyházkerületi tanterv szerinti vezetése. A lelkész helyettesítése kanonikus órákon és akadályoztatása esetén.

Pályázati kérvények február 25-ig alólirott-hoz küldendők.

Temesváralja, 1913 február 8. (u. p. Ugocsa-Komlós.)

Bodnár Béla,
iskolaszéki elnök.

Pályázat.

A debreceni református főgimnáziumban egy rendes tanári állásra pályázat hirdettetik, amely az 1913. év tavaszán tartandó egyházkerületi közgyűlésen természetrajzra és földrajzra képesített református vallású tanárral töltetik be. Évi javadalmazás 2400 korona alapfizetés, 800 korona lakáspénz és öt 200 koronás ötödéves korpótlék. A korpótlék alapjául szolgáló időbe a másutt töltött rendes tanári évek beszámíttatnak. Az alapfizetés később 2800, 3200 és 3600 koronára emelkedhetik. A megválasztott tanárnak emellett igénye van az idevonatkozó feltételek szerint az állami fizetéskiegészítésre és az országos tanári nyugdíjintézetbe való felvételre. Ha az alapfizetés és a fizetéskiegészítés összege a 3200 koronát meghaladja, a lakáspénz ezen összegnek negyed részében fog folyóvá tétetni. A pályázati kérvényt a tiszántúli református egyházkerület közgyűléséhez kell címezni s fel kell szerelni a következő okmányokkal: keresztlevél, érettségi bizonyítvány, tanári oklevél, az előbbi alkalmazásról szóló bizonyítványok, az esetleges irodalmi működés igazolása, a katonai kötelezettség irányában fennálló viszony igazolása, közhatósági orvosi bizonyítvány a pályázónak a tanári állásra alkalmas voltáról. A kérvényt 1913 évi március 15-ig a tiszántúli református egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe kell beküldeni. A megválasztott tanár köteles tanszékét az 1913–14. tanév elején székfoglaló értekezés tartásával elfoglalni.

Debrecen, 1913 február 15.

Dr. Baltazár Dezső,
püspök.